

Ερευνητική εργασία Research article

Στάσεις Ελλήνων φοιτητών προς την ψυχική ασθένεια

Δ. Αντωνιάδης,^{1,2} Α. Γκούτη,^{1,3} Ε. Καλούδη,^{1,4} Ν. Τουρλεντέ,¹ Α. Δουζένης,⁴
Χ. Χριστοδούλου,⁴ Λ. Λύκουρας,^{†4} Μ. Λειβαδίτης,¹ Μ. Σαμακουρή¹

¹ΜΠΣ «Κοινωνική Ψυχιατρική», Τμήμα Ιατρικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Θράκη,

²Β΄ Ψυχιατρική Κλινική ΑΠΘ, Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη,

³Κέντρο Ψυχικής Υγείας «Αγίων Αναργύρων», Αθήνα,

⁴Β΄ Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο «Αττικόν», Αθήνα

Ψυχιατρική 2016, 27:98–105

Αρκετές έρευνες από τον διεθνή χώρο έχουν γίνει για να διερευνηθούν τις στάσεις και τις πεποιθήσεις του γενικού πληθυσμού απέναντι στην ψυχική ασθένεια. Η διερεύνηση της γνώμης για την ψυχική ασθένεια διαφόρων ομάδων έχει δώσει αξιοσημείωτα ευρήματα που βοηθούν στον σωστό σχεδιασμό ψυχιατρικών υπηρεσιών. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν οι στάσεις των φοιτητών απέναντι στην ψυχική νόσο. Συγκεκριμένα, η μελέτη των διαφορών στις στάσεις τους ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τον τόπο γέννησης, τις κατηγορίες σχολών, το έτος σπουδών, τη διάρκεια παραμονής στον τόπο φοίτησης και την ύπαρξη ψυχικά ασθενών στο περιβάλλον του ατόμου. Η έρευνα περιλαμβάνει τυχαίο δείγμα 536 φοιτητών σχολών Ανωτάτων και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων δύο μεγάλων ελληνικών πόλεων (Αθήνας και Θεσσαλονίκης). Γενικά, οι συμμετέχοντες διακρίνονται με βάση το αντικείμενο σπουδών τους σε φοιτητές και σπουδαστές: ανθρωπιστικών επιστημών, θετικών επιστημών, κοινωνικών επιστημών και επιστημών υγείας. Χρησιμοποιήθηκε η σύντομη εκδοχή της κλίμακας “Community Attitudes Toward the Mentally Ill” (CAMI), που αποτελείται από 26 ερωτήσεις και ταξινομούνται σε τέσσερις υποκλίμακες (διάσταση αυταρχισμού, διάσταση ανθρωπισμού, διάσταση κοινωνικού αποκλεισμού και διάσταση κοινοτικής ιδεολογίας για τη φροντίδα της ψυχικής υγείας) και ειδικό ερωτηματολόγιο κοινωνικο-δημογραφικών δεδομένων. Οι στάσεις των φοιτητών προς τη ψυχική ασθένεια επηρεάζονται από δημογραφικούς παράγοντες, τη Σχολή στην οποία φοιτούν και το έτος σπουδών. Το γυναικείο φύλο ($p=0,000$), η επαφή με ψυχικά πάσχοντες ($p=0,012$), η φοίτηση σε ΑΕΙ ($p=0,031$) και οι Ανθρωπιστικές Σχολές συνδέονται με θετικότερες στάσεις ($p=0,009$). Με αρνητικότερες στάσεις σχετίζονται τα μικρότερα έτη σπουδών, ενώ στις μεγαλύτερες ηλικίες παρατηρείται μείωση του Αυταρχισμού ($p=0,000$). Θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει επίδραση του τόπου καταγωγής ($p=0,335$) και του χρόνου παραμονής στον τόπο φοίτησης ($r=0,735$) στις μεταβλητές που εξετάστηκαν, δεδομένο που όμως δεν μπορεί να συγκριθεί με παλαιότερες έρευνες καθώς δεν υπάρχουν επαρκή ευρήματα. Οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες έχουν περισσότερο ανθρωπιστική στάση και δίνουν έμφαση στον ρόλο της κοινότητας για τη στήριξη των

ψυχικά ασθενών ενισχύοντας την επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο, επιβεβαιώνοντας έτσι έναν αριθμό μελετών που έχουν γίνει στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες. Επίσης φάνηκε ότι οι φοιτητές που έχουν επαφή με ψυχικά ασθενείς έχουν περισσότερο ευνοϊκή στάση απέναντι στην ψυχική νόσο και μεγαλύτερη κατανόηση και φιλική διάθεση, σε αντίθεση με όσους δεν έχουν συναναστραφεί με ψυχικά ασθενείς. Τα ευρήματα που αφορούν σε ηλικία και έτος σπουδών, οδηγούν στην ανάγκη για περισσότερη διερεύνηση του παράγοντα της γνώσης, σχετικά με τις στάσεις προς την ψυχική ασθένεια.

Λέξεις ευρετηρίου: Ψυχική ασθένεια, στίγμα, στάσεις, Ελλάδα, φοιτητές.

Εισαγωγή

Ως φαινόμενο το στίγμα καταγράφηκε θεωρητικά και εμπειρικά για πρώτη φορά από τον Goffman, ο οποίος μιλά για σπύλωση της ταυτότητας του ατόμου που φέρει ένα κοινωνικά ανεπιθύμητο χαρακτηριστικό και απώλεια της κοινωνικής του υπόστασης. Οι προκαταλήψεις για την ψυχική νόσο εστιάζονται στην ελλειμματική παράξενη συμπεριφορά, στο ακαταλόγιστο των πράξεων και το ιστορικό ψυχιατρικής νοσηλείας κυρίως αναγκαστικής.¹

Γενικά, «στάση» σύμφωνα με τον Allport είναι μια ψυχική κατάσταση ετοιμότητας, η οποία είναι αποτέλεσμα εμπειριών και η οποία ασκεί μια κατευθυντήρια και σημαντική επίδραση πάνω στην αντίδραση του ατόμου σε όλα τα αντικείμενα και καταστάσεις με τις οποίες το άτομο σχετίζεται.²

Αρκετές έρευνες από τον διεθνή χώρο έχουν γίνει για να διερευνηθούν τις στάσεις και τις πεποιθήσεις του γενικού πληθυσμού απέναντι στην ψυχική ασθένεια. Σε μια μελέτη που έγινε στο Χονγκ Κονγκ, φάνηκε ότι η επαφή του κόσμου με τους ψυχικά ασθενείς συμβάλλει στην καλύτερη αποδοχή τους.³ Επιπλέον, μια άλλη έρευνα που έγινε σε γενικό πληθυσμό στη Σουηδία έδειξε πως η προσωπική εμπειρία του ατόμου, σχετικά με την ψυχική ασθένεια, πιθανότατα επηρεάζει τη στάση του απέναντι στα άτομα με ψυχικές διαταραχές.⁴

Η στάση των ειδικών έναντι των μη ειδικών έχει εξετασθεί σε ορισμένες μελέτες. Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κίνα φάνηκε ότι οι ψυχίατροι έχουν πιο θετική στάση απέναντι στην ψυχική ασθένεια σε σχέση με τους υπόλοιπους επαγγελματίες ψυχικής υγείας.⁵ Τέλος, μελέτες που έγιναν ανάμεσα σε ειδικούς και μη ψυχικής υγείας στη Σουηδία έδειξαν ότι η στάση των ειδικών είναι πιο θετική, ωστόσο δεν υπήρχε διαφορά όσον αφορά στην κοινωνική απόσταση από τον ψυχικά ασθενή.^{6,7}

Στον ελληνικό χώρο έχει γίνει σχετικά μικρός αριθμός εργασιών για το θέμα της στάσης απέναντι στην ψυχική αρρώστια και το ψυχικά πάσχον άτομο. Αναμένεται μεταβολή της στάσης απέναντι στην ψυχική αρρώστια και τους ψυχικά πάσχοντες μετά την παρέμβαση των πρωτοβάθμιων ψυχιατρικών υπηρεσιών στον τομέα της κοινοτικής-κοινωνικής ψυχιατρικής.⁸ Σε μια ελληνική μελέτη για τη στάση συγγενών νοσηλευόμενων ψυχικά πασχόντων απέναντι στην ψυχική ασθένεια είχε βρεθεί ότι οι μισοί συγγενείς την απέδιδαν σε ψυχικά τραύματα, τα 2/5 σε άγνωστα αίτια και ένα μικρό ποσοστό στην κληρονομικότητα.⁹

Ερευνητές χρησιμοποιώντας την κλίμακα "Opinion towards Mental Illness" (OMI) σε ελληνικό πληθυσμό βρήκαν ότι η κοινωνική διάκριση προς τον ψυχικά άρρωστο αυξάνεται με την ηλικία, ενώ μειώνεται στα άτομα που μεγάλωσαν σε μεγάλες πόλεις, καθώς και σε όσους είναι πτυχιούχοι γυμνασίου ή πανεπιστημίου.¹⁰ Όσον αφορά στην επαγγελματική κατηγορία, φαίνεται ότι οι φοιτητές επιδεικνύουν τη μικρότερη τάση για κοινωνική διάκριση των ψυχικά ασθενών. Τα νεότερα σε ηλικία άτομα που μεγάλωσαν σε αστικά κέντρα, έχουν ανώτερο επίπεδο μόρφωσης και φέρουν επάγγελμα με υψηλό «κοινωνικό status», έχουν μικρότερη τάση να θεωρούν ότι οι ψυχικά άρρωστοι είναι «κατώτεροι» ή ότι συμπεριφέρονται σαν παιδιά και οφείλουν να μην παντρεύονται.^{8,11,12} Σε μια άλλη έρευνα όπου χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα OMI μελετήθηκε η σχέση διαφόρων δημογραφικών παραγόντων προς τις στάσεις απέναντι στην ψυχική αρρώστια σε δείγμα 282 φοιτητών και φοιτητριών από όλη την Ελλάδα. Συνοπτικά, φάνηκε ότι οι άνδρες έχουν μικρότερη τάση να «στιγματίζουν» τους αρρώστους σε σχέση με τις γυναίκες. Η χαμηλή θρησκευτικότητα φαίνεται να περιορίζει ακόμη περισσότερο την τάση στιγματισμού στους άνδρες, καθώς και την αυταρχικότητα τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Τέλος, τα ευρήματα αυτά ενισχύουν εκείνα προγενέστερων ερευνών που τονίζουν ότι οι συνεχείς οικονομικές, πολιτικές και

κοινωνικές αλλαγές που συνέβησαν στην Ελλάδα τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν επιδράσει θετικά στις στάσεις των νεαρών Ελλήνων απέναντι στην ψυχική αρρώστια και τους ψυχικά ασθενείς.¹³ Σε μια έρευνα παρέμβασης, φοιτητές συμμετείχαν σε ένα βραχύ πρόγραμμα βιωματικού χαρακτήρα ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι έφηβοι, μετά το πρόγραμμα, υιοθέτησαν περισσότερο θετικές προθέσεις συμπεριφοράς προς τους ψυχικά ασθενείς και ότι είχαν σημαντικά περισσότερες γνώσεις και ολοκληρωμένη άποψη για τον αποϊδρυματισμό και την ψυχιατρική μεταρρύθμιση.¹⁴

Επιπλέον έρευνες που έχουν διεξαχθεί σ' άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δείχνουν ότι οι γνώσεις και η προσωπική επαφή με κάποιον που πάσχει από ψυχική νόσο μειώνει το στίγμα.¹⁵ Μάλιστα οι Corrigan et al υποστήριζαν ότι η απευθείας επαφή με αυτούς που υποφέρουν από ψύχωση βελτιώνει τη θετική στάση των φοιτητών σχετικά με αυτές τις ασθένειες περισσότερο δε και από την εκπαίδευση.¹⁶⁻¹⁹

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν οι στάσεις των φοιτητών απέναντι στην ψυχική νόσο. Συγκεκριμένα, η μελέτη των διαφορών στις στάσεις τους ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τον τόπο γέννησης, τις κατηγορίες σχολών, το έτος σπουδών, τη διάρκεια παραμονής στον τόπο φοίτησης και την ύπαρξη ψυχικά ασθενών στο περιβάλλον του ατόμου.

Υλικό και μέθοδος

Δείγμα

Στην έρευνα συμμετείχαν φοιτητές διαφόρων σχολών των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΤΕΙ) των ευρύτερων περιοχών της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Γενικά, οι συμμετέχοντες διακρίνονται με βάση το αντικείμενο σπουδών τους σε φοιτητές και σπουδαστές: ανθρωπιστικών επιστημών, θετικών επιστημών, κοινωνικών επιστημών και επιστημών υγείας. Η επιλογή του δείγματος ήταν τυχαία, όλοι οι φοιτητές των ανωτέρων σχολών συμμετείχαν εθελοντικά και ανώνυμα στην έρευνα, ενώ κάποιοι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν. Η οδηγία που τους δόθηκε ήταν ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις καθώς το ερωτηματολόγιο διερευνά τη γνώμη τους για κάποια θέματα. Η χορήγηση πραγματοποιήθηκε σε διάφορες ημερομηνίες και ώρες της ημέρας και η διάρκεια ολοκλήρωσης της έρευνας ήταν 3 μήνες. Χορηγήθηκαν 536 ερωτηματολόγια τα οποία επιστράφηκαν με όλες

τις ερωτήσεις απαντημένες. Μέσος χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν 15 λεπτά.

Ερευνητικά εργαλεία

Για τους σκοπούς της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια.

Το βασικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση των στάσεων των φοιτητών απέναντι στην ψυχική ασθένεια ήταν η σύντομη εκδοχή²⁰ της κλίμακας "Community Attitudes Toward the Mentally Ill" (CAMI) των Taylor και Dear.²¹ Το ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε στα Ελληνικά και εν συνεχεία μεταφράστηκε στα Αγγλικά (back-translation). Αποτελείται από 26 ερωτήσεις που ταξινομούνται σε τέσσερις (4) υποκλίμακες. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη υποκλίμακα αφορά στη διάσταση του αυταρχισμού και αποτελείται από επτά (7) προτάσεις (1-7), η δεύτερη στη διάσταση του ανθρωπισμού και αποτελείται από επτά (7) επίσης προτάσεις (8-14), η τρίτη στη διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού και αποτελείται και αυτή από επτά (7) προτάσεις (15-21) και η τέταρτη στη διάσταση της κοινοτικής ιδεολογίας για τη φροντίδα της ψυχικής υγείας και αποτελείται από πέντε (5) προτάσεις (22-26). Όλες οι υποκλίμακες περιλαμβάνουν προτάσεις που εκφράζουν τόσο θετική όσο και αρνητική στάση ως προς την ψυχική ασθένεια. Ο ερωτώμενος καλείται να σημειώσει κατά πόσο συμφωνεί ή διαφωνεί με κάθε πρόταση σύμφωνα με την πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert (-2=διαφωνώ πολύ, -1=διαφωνώ λίγο, 0=δεν ξέρω, 1=συμφωνώ λίγο και 2=συμφωνώ πολύ). Η βαθμολογία της κάθε υποκλίμακας προήλθε από το αλγεβρικό άθροισμα των επιμέρους προτάσεων αντιστρέφοντας κάθε φορά τις προτάσεις που είναι αντίθετες με το «πνεύμα» της κάθε διάστασης. Πιο συγκεκριμένα, στην υποκλίμακα του αυταρχισμού βαθμολογήθηκαν αντίστροφα οι προτάσεις 4-7, στην υποκλίμακα του ανθρωπισμού οι 11-14, στην υποκλίμακα του κοινωνικού αποκλεισμού οι 19-21 και στην υποκλίμακα της κοινοτικής ιδεολογίας για τη φροντίδα της ψυχικής υγείας οι 25-26. Συνεπώς, υψηλή βαθμολογία στην κάθε υποκλίμακα δηλώνει συμφωνία με τη διάσταση που αυτή εκφράζει. Όσον αφορά στη συνολική βαθμολογία του κάθε συμμετέχοντα, προήλθε από την αφαίρεση του αθροίσματος της δεύτερης και της τέταρτης υποκλίμακας (του ανθρωπισμού και της κοινοτικής ιδεολογίας για τη φροντίδα της ψυχικής υγείας) από το άθροισμα της πρώτης και της τρίτης υποκλίμακας (του αυταρχισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού).

Έτσι, όσο πιο υψηλή συνολική βαθμολογία εμφανίζει κάποιος τόσο πιο αρνητική στάση φαίνεται ότι έχει απέναντι στην ψυχική ασθένεια.

Τέλος, χρησιμοποιήθηκε ειδικό ερωτηματολόγιο το οποίο συμπλήρωσαν οι συμμετέχοντες και αφορά στα κοινωνικο-δημογραφικά δεδομένα τους. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι δήλωσαν την ηλικία τους, το φύλο τους, το έτος σπουδών τους, τη σχολή και το τμήμα τους, τον τόπο γέννησής τους αλλά και τη χρονική διάρκεια διαμονής τους στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη αντίστοιχα. Επίσης, ερωτήθηκαν για την ύπαρξη ψυχικά ασθενούς στο περιβάλλον τους και για τη σχέση που είχαν με αυτόν (π.χ. συγγενής, φίλος, άλλο κ.λπ.).

Στατιστική ανάλυση

Η περιγραφή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με περιγραφικές στατιστικές μεθόδους, ενώ για τη σύγκριση των ανεξάρτητων δειγμάτων χρησιμοποιήθηκαν οι μη παραμετρικές δοκιμασίες κατά Mann-Whitney (Mann-Whitney U test) και κατά Kruskal-Wallis (Kruskal-Wallis test), δεδομένης της μη κανονικής κατανομής των δεδομένων. Για τις συσχετίσεις, τέλος, μεταξύ ποσοτικών μεταβλητών υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r. Σε όλες τις αναλύσεις, το επίπεδο της στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε στο 0,05. Για τη διενέργεια της στατιστικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε το βιοστατιστικό πακέτο "SPSS version 17.0 for Windows".

Αποτελέσματα

Τρία είδη μεταβλητών συσχετίστηκαν με τις στάσεις των φοιτητών ως προς την ψυχική ασθένεια και τους ψυχικά ασθενείς στην παρούσα ανάλυση: τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, οι κατηγορίες των σχολών και το έτος σπουδών.

Περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών

Χορηγήθηκαν 554 ερωτηματολόγια. Αξίζει να σημειωθεί ότι 18 σπουδαστές (3,2%) αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Τελικά συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο 536 φοιτητές, από τους οποίους οι άνδρες αποτελούσαν το 42% (225 άτομα) και οι γυναίκες το 58% (311 άτομα). Ο αριθμός αυτός, εξ' όσων μπορούμε να γνωρίζουμε, είναι ο μεγαλύτερος ομοιογενής πληθυσμός που αναφέρεται σε ελληνική μελέτη. Η μέση τιμή της ηλικίας των συμμετεχόντων ήταν τα 21,15 έτη ($\pm 2,57$). Οι απόφοιτοι των ΑΕΙ ήταν 87,7%

(470) και των ΤΕΙ 12,3% (68). Η πλειοψηφία των φοιτητών δηλώνουν ως τόπο γέννησης μεγάλη πόλη (69%), χωριό ή μικρή πόλη (25,2%) και εξωτερικό (5,8%). Με βάση αυτά και με δεδομένη τη γεωγραφική κατανομή του ελληνικού πληθυσμού, το δείγμα μας μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό. Ο μέσος όρος διαμονής στην πόλη σπουδών είναι 12,76 έτη ($\pm 8,913$). Επίσης οι περισσότεροι φοιτητές δεν είχαν κάποιον στο περιβάλλον τους που να πάσχει από ψυχική νόσο (78,9%).

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά που αποτέλεσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές είναι: το φύλο, η ηλικία, ο τόπος γέννησης, η διάρκεια παραμονής στον τόπο φοίτησης κι η ύπαρξη ψυχικά ασθενών στο περιβάλλον του ατόμου (πίνακας 1). Σκοπός της ανάλυσης ήταν η διερεύνηση της συμβολής τους στη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι στους ψυχικά ασθενείς.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα για το φύλο, φαίνεται ότι οι γυναίκες έχουν θετικότερη στάση ως προς την ψυχική ασθένεια σε σύγκριση με τους άνδρες στη συνολική βαθμολογία και ειδικότερα στις διαστάσεις του Ανθρωπισμού ($p=0,000$) και της Κοινωνικής Ιδεολογίας για τη Φροντίδα της Ψυχικής Υγείας ($p=0,003$).

Ως προς την ηλικία των φοιτητών υπάρχουν σημαντικές διαφορές, κυρίως όσον αφορά στον Αυταρχισμό, που παρατηρείται ότι μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία. Επομένως, έχουμε περισσότερο θετική στάση ως προς την ψυχική ασθένεια όσο η ηλικία αυξάνεται. Στις υπόλοιπες παραμέτρους δεν σημειώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Η ίδια τάση έλλειψης διαφοροποίησης παρατηρείται ως προς τον τόπο γέννησης αλλά και τη χρονική διάρκεια παραμονής στον τόπο φοίτησης. Σε κανέναν από τους δύο αυτούς παράγοντες δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά σε καμία από τις τέσσερις διαστάσεις του ερωτηματολογίου. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι δεν επιδρούν στη διαμόρφωση των στάσεων προς την ψυχική ασθένεια.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση των φοιτητών ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι στο περιβάλλον τους ψυχικά ασθενών. Στη συνολική βαθμολογία επικρατούν φοιτητές με ύπαρξη ψυχικά πάσχοντα στο περιβάλλον τους. Έτσι περισσότερο αυταρχικοί είναι όσοι δεν έχουν επαφή με ψυχικά ασθενείς, σε αντίθεση με συγγενείς ψυχικά ασθενών που επιδεικνύουν τον μικρότερο βαθμό Αυταρχισμού ($p=0,024$), ενώ

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των φοιτητών της μελέτης σε σχέση με τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου.

Μεταβλητές	Διαστάσεις Ερωτηματολογίου				
	Αυταρχισμός	Ανθρωπισμός	Κοινωνικός αποκλεισμός	Κοινοτική ιδεολογία για τη Φροντίδα της Ψυχικής Υγείας (ΚΙΦΨΥ)	Συνολική βαθμολογία
Φύλο ¹	0,199****	0,00***	0,140****	0,003*	0,012*
Ηλικία ²	0,00***	0,219****	0,175****	0,66****	0,006**
Τόπος γεννήσεως ³	0,937****	0,688****	0,303****	0,756****	0,335****
Διάρκεια παραμονής στον τόπο φοίτησης ²	0,174****	0,795****	0,072****	0,507****	0,735****
Ύπαρξη ψυχικά ασθενών στο περιβάλλον ³	0,024*	0,012*	0,130****	0,129****	0,009**

¹Mann-Whitney test, ²Pearson Correlation, ³Kruskal Wallis test

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, ****NS

παράλληλα έχουν την υψηλότερη βαθμολογία στη διάσταση του Ανθρωπισμού (p=0,012). Στις επόμενες δύο διαστάσεις, δηλαδή του Κοινωνικού Αποκλεισμού και της Κοινοτικής Ιδεολογίας για τη Φροντίδα της Ψυχικής Υγείας δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις ομάδες.

Κατηγορίες σχολών

Κατηγορίες των σχολών αποτελούν οι Ανθρωπιστικές, Θετικές, Κοινωνικές Σχολές κι οι Σχολές Υγείας, ενώ παράλληλα υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ) και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ).

Οι φοιτητές των ΑΕΙ εμφανίζουν υψηλότερη βαθμολογία στη διάσταση του Ανθρωπισμού σε σύγκριση με αυτούς των ΤΕΙ (p=0,031), ενώ στις υπόλοιπες διαστάσεις του ερωτηματολογίου δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές (πίνακας 2).

Αναφορικά με τις κατηγορίες των σχολών (πίνακας 3), οι Ανθρωπιστικές Σχολές παρουσιάζουν υψηλότερη βαθμολογία στις διαστάσεις του Αυταρχισμού (p=0,013) και του Ανθρωπισμού και τη μικρότερη στη διάσταση του Κοινωνικού Αποκλεισμού, έτσι αν και πιο αυταρχικοί επιδεικνύουν περισσότερο ανθρωπισμό κι είναι υπέρ της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Οι φοιτητές των Θετικών Επιστημών φαίνεται να έχουν σε μικρότερο βαθμό ανθρωπιστική στάση προς τους ψυχικά ασθενείς (p=0,009) και να υποστηρίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό (p=0,028) περισσότερο από τους φοιτητές των υπόλοιπων σχολών, ενώ οι λιγότερο αυταρχικοί είναι εκείνοι των Επιστημών Υγείας.

Έτος σπουδών

Αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τα έτη σπουδών και τις τέσσερις διαστάσεις του ερωτηματολογίου. Οι φοιτητές στα πρώτα έτη σημειώνουν υψηλότερες βαθμολογίες στις διαστάσεις του Αυταρχισμού και του Κοινωνικού Αποκλεισμού και χαμηλότερες σε αυτές του Ανθρωπισμού και Κοινοτικής Ιδεολογίας για τη Φροντίδα της Ψυχικής Υγείας (πίνακας 4).

Συζήτηση

Από τις συσχετίσεις που πραγματοποιήθηκαν, μεταξύ των διαστάσεων των στάσεων των φοιτητών του δείγματος της έρευνας με τα κοινωνικο-δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, προέκυψαν κάποια ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Ειδικότερα φάνηκε ότι οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες έχουν περισσότερο ανθρωπιστική στάση και δίνουν έμφαση στον ρόλο της κοινότητας για τη στήριξη των ψυχικά ασθενών ενισχύοντας την επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο, επιβεβαιώνοντας έτσι έναν αριθμό μελετών που έχουν γίνει στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες.^{22,26} Ωστόσο, τα αποτελέσματα της ερευνητικής δραστηριότητας σχετικά με τον παράγοντα του φύλου εμφανίζουν ένα ποσοστό ασυμβατότητας, καθώς κάποιες μελέτες εμφανίζουν τους άνδρες σε μεγαλύτερο βαθμό υπέρ της επανένταξης των ψυχικά ασθενών στο κοινωνικό σύνολο,¹³ άλλες τις γυναίκες περισσότερο στιγματιστικές^{6,7,27} ενώ σε πολλές περιπτώσεις το φύλο δεν φαίνεται να επιδρά στη διαμόρφωση των στάσεων.^{8,23-25}

Πίνακας 2. Φοιτητές κατά κατηγορίες Εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε σχέση με τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου.

Μεταβλητές	Διαστάσεις ερωτηματολογίου				
	Αυταρχισμός	Ανθρωπισμός	Κοινωνικός αποκλεισμός	ΚΙΦΨΥ	Συνολική βαθμολογία
Εκπαιδευτικά ιδρύματα ¹	0,737**	0,031*	0,183**	0,952**	0,262**

¹Mann-Whitney test, *p<0,05, **NS

Πίνακας 3. Φοιτητές κατά κατηγορίες σχολών σε σχέση με τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου.

Μεταβλητές	Διαστάσεις ερωτηματολογίου				
	Αυταρχισμός	Ανθρωπισμός	Κοινωνικός αποκλεισμός	ΚΙΦΨΥ	Συνολική βαθμολογία
Κατηγορίες σχολών ¹	0,013*	0,009**	0,028*	0,077***	0,110***

¹Kruskal Wallis test, *p<0,05, **p<0,01, ***NS

Πίνακας 4. Έτη σπουδών των φοιτητών σε σχέση με τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου.

Μεταβλητές	Διαστάσεις ερωτηματολογίου				
	Αυταρχισμός	Ανθρωπισμός	Κοινωνικός αποκλεισμός	ΚΙΦΨΥ	Συνολική βαθμολογία
Έτη σπουδών ¹	0,000**	0,025*	0,033*	0,020*	0,001**

¹Kruskal Wallis test

Επίσης φάνηκε ότι οι φοιτητές που έχουν επαφή με ψυχικά ασθενείς έχουν περισσότερο ευνοϊκή στάση απέναντι στην ψυχική νόσο και μεγαλύτερη κατανόηση και φιλική διάθεση, σε αντίθεση με όσους δεν έχουν συναναστραφεί με ψυχικά ασθενείς. Το εύρημα αυτό είναι σύμφωνο με την πλειονότητα της ερευνητικής δραστηριότητας, που πρεσβεύει ότι η εξοικείωση με τις ψυχικές παθήσεις έχει ως αποτέλεσμα θετικότερες στάσεις.²²⁻²⁵

Όσον αφορά στην ηλικία ωστόσο τα αποτελέσματα φαίνεται να έρχονται σε αντίθεση με προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα, όπου η πλειοψηφία αναφέρει ότι όσο αυξάνεται η ηλικία αυξάνεται και ο Αυταρχισμός και ο Κοινωνικός Περιορισμός και γενικότερα οι στάσεις προς τη ψυχική ασθένεια είναι λιγότερο ευνοϊκές.^{8,23-25} Αντίθετα στην παρούσα έρευνα τα αποτελέσματα δείχνουν ότι στις μεγαλύτερες ηλικίες μειώνεται ο Αυταρχισμός, εύρημα που έχει επιβεβαιωθεί και σε προηγούμενες έρευνες στο εξωτερικό.²⁸ Επιπλέον, το συγκεκριμένο εύρημα αποδεικνύεται και από τη σύγκριση του έτους σπουδών των φοιτητών, καθώς στα μικρότερα έτη οι διαστάσεις του Αυταρχισμού

και του Κοινωνικού Αποκλεισμού είναι υψηλότερες. Το στοιχείο αυτό μπορεί να οδηγήσει στην υπόθεση ότι ίσως στα μικρότερα έτη σπουδών και στις μικρότερες ηλικίες οι φοιτητές δεν έχουν παρακολουθήσει σχετικά μαθήματα οπότε δεν κατέχουν γνώσεις ή έννοιες σχετικές με την ψυχική υγεία και ασθένεια. Η παραπάνω, μάλιστα, υπόθεση θα μπορούσε να ενισχύεται από το γεγονός ότι η αύξηση της ηλικίας και του έτους σπουδών δεν σχετίζεται σημαντικά με περαιτέρω αυξημένη πιθανότητα επαφής με ψυχικά αρρώστους, όπως προκύπτει από τη στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Δηλαδή η ηλικία φαίνεται να είναι ανεξάρτητος παράγων σε σχέση με την ύπαρξη ή μη ψυχικά ασθενούς στο περιβάλλον.

Η επίδραση της γνώσης αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη φιλική στάση στους ψυχικά πάσχοντες όπως έχει βρεθεί σε αντίστοιχες έρευνες.^{15,25} Σ' αυτή την υπόθεση μπορούν να οδηγήσουν και τα δεδομένα από τη σύγκριση των κατηγοριών των σχολών όπου φαίνεται ότι οι φοιτητές των Ανθρωπιστικών Σχολών υιοθετούν πιο ανθρωπιστική στάση, κάτι που ισχύει κυρίως για τους φοιτητές των ΑΕΙ αφού στα συγκεκριμένα

ιδρύματα υπάρχουν περισσότερες σχολές με ανθρωπιστικό περιεχόμενο. Ωστόσο για την εξακρίβωση της υπόθεσης αυτής χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση, ώστε να εξαχθούν τεκμηριωμένα συμπεράσματα.

Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει επίδραση του τόπου καταγωγής και του χρόνου παραμονής στον τόπο φοίτησης στις μεταβλητές που εξετάστηκαν, δεδομένο που όμως δεν μπορεί να συγκριθεί με παλαιότερες έρευνες καθώς δεν υπάρχουν επαρκή ευρήματα.

Η παρούσα μελέτη φέρει όλους τους περιορισμούς των ερευνών που βασίζονται σε ερωτηματολόγια.²⁹ Επιπλέον, ως περιορισμός της εγκυρότητάς της θα

μπορούσε να αναφερθεί το γεγονός ότι οι φοιτητές συμμετείχαν εθελοντικά, αφού ενημερώθηκαν ότι πρόκειται για έρευνα σχετικά με τη στάση απέναντι στην ψυχική ασθένεια. Ένα μικρό ποσοστό φοιτητών αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Έτσι οι υπόλοιποι που αποτελούν και την πλειονότητα του δείγματος, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πιθανώς έχουν θετικότερη στάση ή εστω μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ψυχική ασθένεια. Παρόλα αυτά, η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει το μεγαλύτερο σε μέγεθος δείγμα ερωτηθέντων στον ελλαδικό χώρο και, άρα, εξάγει σχετικά ασφαλή συμπεράσματα που μπορούν να αξιοποιηθούν.

Greek students' attitudes towards mental disorders

D. Antoniadis,^{1,2} A. Gouti,^{1,3} E. Kaloudi,^{1,4} N. Turlende,¹ A. Douzenis,⁴
C. Christodoulou,⁴ L. Lykouras,^{†4} M. Livaditis,¹ M. Samakouri¹

¹MSc Programme in "Social Psychiatry", School of Medicine, Democritus University of Thrace,

²2nd Department of Psychiatry, Aristotle University of Thessaloniki, Psychiatric Hospital of Thessaloniki,

³Mental Health Center "Agioli Anargyroi", Athens,

⁴2nd Department of Psychiatry, "Attikon" University General Hospital, Athens, Greece

Psychiatriki 2016, 27:98–105

Attitudes and beliefs of the population regarding the mentally ill have been universally subject of many researches. Research of different groups' opinion for mental disorders has given remarkable findings that assist in the right design of psychiatric services. Objective of this thesis is to study the attitude of students towards mental illness. In particular, it intends to study the differences derived from the age, gender, place of birth, kind of studies, year of study, duration of stay at the place of studies and the existence of mental disorders in the student's family. Data were collected from 536 students randomly selected from Universities and Technological Institutions both in Athens and Thessaloniki. In general, the participants are being divided based on the subject of their studies in undergraduates of human sciences, exact sciences, social and health sciences. The short version of the scale "Community Attitudes Toward the Mentality III" (CAMI) was used, which consists of 26 questions sorted to four subscales (domination scale, humanism scale, social exclusion scale and the scale measuring the community beliefs regarding the care of mentally ill), along with a special questionnaire in order to collect social and demographic data. Students' attitudes towards mental illness are influenced by demographic factors, the department they are studying at and the year of study. Female gender ($p=0.000$), personal contact with mentally ill ($p=0.012$), studying in Universities ($p=0.031$) and especially social sciences ($p=0.009$) are associated with positive attitudes. On the contrary, less years of studying are associated with negative attitudes whereas older students appear to score less in the Domination Scale ($p=0.000$). It is significant that the place of birth ($p=0.335$) and the duration of stay at the place of studies ($r=0.735$) did not show any association with the variables studied in this research. However these results cannot be compared with older researches since there are not sufficient findings. Women tend to show more humanitarian attitude towards the

mentally ill in comparison to men, emphasizing the role the community plays in their support reinforcing their reintegration in the community verifying the results of research conducted in Greece and other countries. Furthermore, students who have previously been in contact with mentally ill tend to have more favorable attitude and understanding towards them. The findings concerning the age and the years of studying highlight the imperative need of exploring thoroughly the knowledge regarding the attitudes towards mental illness.

Key words: Mental illness, stigma, attitudes, Greece, students.

Βιβλιογραφία

- Goffman E. Stigma: Notes on the management of spoiled identity. London, Penguin books, 1963
- Allport G. The nature of prejudice. Reading, MA, Addison Wesley, 1954
- Siu BW, Chow KK, Lam LC, Chan WC, Tang VW, Chui WW. A questionnaire survey on attitudes and understanding towards mental disorders. *East Asian Arch Psychiatry* 2012, 22:18–24
- Dahlberg KM, Waern M, Runeson B. Mental health literacy and attitudes in a Swedish community sample-investigating the role of personal experience of mental health care. *BMC Public Health* 2008, 9:8
- Sevigny R, Wehying Y, Peigan Z, Marleau J, Zhouyun Y, Lin S. Attitudes toward the mentally ill in a sample of professionals working in a psychiatric hospital in Beijing. *Int J Soc Psychiatry*, 1999
- Lauber C, Nordt C, Falcato L, Rössler, W. Factors influencing social distance toward people with mental illness. *Com Ment Health J* 2004, 40:265–274
- Lauber C, Athony M, Ajdacic-Gross V, Rössler W. What about psychiatrist's attitude to mentally ill people? *Europ Psychiatry* 2004, 19:423–427
- Madianos MG, Madianou D, Vlachonikolis J, Stefanis CN. Attitudes toward mental illness in the Athens area: Implications for community mental health intervention. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1987, 75:158–165
- Alivisatos G, Lyketsos G. A preliminary report of research into the families of hospitalized mentally patients. *Int J Soc Psychiatry* 1964, 10:37–44
- Cohen J, Struening EL. Opinions about mental illness in the personnel of two large mental hospitals. *J Abnor Soc Psychology* 1962, 64:349–360
- Matthias C, Angermeyer MC, Beck M, Dietrich S, Holzinger A. The stigma of mental illness: Patients' anticipations and experiences. *Int J Soc Psychiatry*, 2004
- Koutrelakos J, Gedeon S, Struening E. Opinions about mental illness: A comparison of American and Greek Professionals and laymen. *Psychologic Reports* 1978, 43:913–915
- Fakinos M, Petrogiannis K. Demographic variables influencing the opinions of Greek University students towards mental illness and mental patients. *Psychiatriki* 1997, 8:33–40
- Ecomomou M, Louki E, Peppou LE, Gramandani C, Yotis L, Stefanis N. Fighting psychiatric stigma in the classroom: The impact of an educational intervention on secondary school students' attitudes to schizophrenia. *Int J Soc Psychiatry*, 2011
- Gaebel W, Baumann A, Witte AM, Zaeske H. Public attitudes towards people with mental illness in six German cities: Results of a public survey under special consideration of schizophrenia. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci* 2002, 252:278–287
- Corrigan PW, Green A, Lundin R, Kubiak MA, Penn DL. Familiarity with and social distance from people who have serious mental illness. *Psychiatr Serv* 2001, 52:953–958
- Addison SJ, Thorpe SJ. Factors involved in the formation of attitudes towards those who are mentally ill. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2004, 39:228–234
- Gaebel W, Baumann A. Interventions to reduce the stigma associated with severe mental illness: Experiences from the Open the Doors Program in Germany. *Can J Psychiatry* 2003, 48:295–300
- Matthias C, Angermeyer MC, Matschinger H. The stigma of mental illness in Germany: A trend analysis. *Int J Soc Psychiatry*, 2005
- Mehta N, Kassam A, Leese M, Butler G, Thornicroft G. Public attitudes toward people with mental illness in England and Scotland, 1994–2003. *Br J Psychiatry* 2009, 194:278–284
- Taylor SM, Dear MJ. Scaling Community Attitudes Toward the Mentally Ill. *Schizophren Bull* 1981, 7:225–238
- Heijnders M, Van Der Meij S. The fight against the stigma: An overview of stigma reduction strategies and interventions. Royal Tropical institute, DEV/Health, Amsterdam. *The Netherland*, 2006
- Vibha P, Saddichha S, Kumar R. Attitudes of ward Attendants Towards Mental Illness: Comparisons and Predictors. *Int J Soc Psychiatry*, 2008:54–496
- Vibha P, Saddichha S, Kumar R. Attitudes of ward attendants towards mental illness: comparisons and predictors. *Int J Soc Psychiatry* 2008, 54:469–478
- Papadopoulos C, Leavy G, Vincent C. Factors influencing stigma. A comparison of Greek-Cypriot and English attitudes towards mental illness in north London. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2002, 37:430–434
- Angermeyer MC, Matschinger H, Holzinger A. Gender and attitudes toward people with schizophrenia. Results of a representative survey in the Federal Republic of Germany. *Int J Soc Psychiatry* 1998, 44:107–116
- Arvaniti A, Samakouri M, Kalamara E, Bochtsou V, Bikos C, Livaditis M. Health service staff's attitudes towards patients with mental illness. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 2009, 44:658–665
- Marcus YL, Kenneth KL. Community attitudes towards discriminatory practice against people with severe mental illness in Hong Kong. *Int J Soc Psychiatry*, 2007
- Choi BCK, Pak AWP. A catalog of biases in questionnaires. Preventing Chronic Disease (serial online), available from: URL: <http://www.cdc.gov/pcd/issues/2005/2005>

Αλληλογραφία: Δ. Αντωνιάδης, Πυλαίας 18, 544 54 Κάτω Τούμπα, Θεσσαλονίκη
Τηλ: (+30) 2310-855 030, 6993-944 616